

Wegens de voor het afdrukken van tekstfiguren minder geschikte papier-soort, zijn de foto's, behoorende bij het artikel: Avifauna van Schokland III (Limosa 14, p. 87—108) op een aparte, bij no. 3/4 **in te voegen plaat**, opnieuw afgedrukt. (Redactie).



Fig. 5. Emmeloord, bijna drooggevalle haven.



Fig. 3. Voormalige plas bij de Zuidpunt.

Behoort bij: Avifauna van Schokland III.



Fig. 2. Emmeloord, voormalige haven.

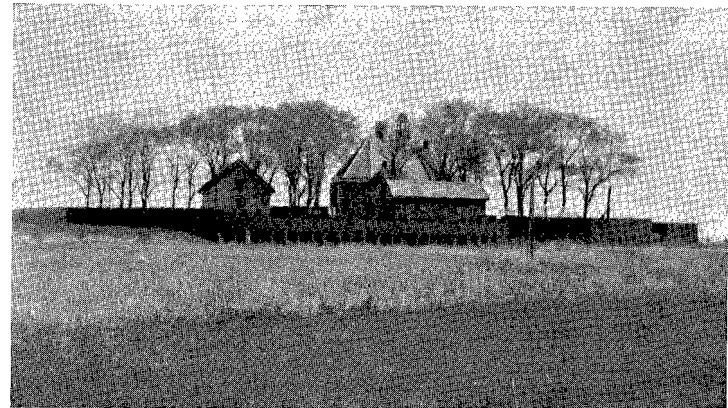


Fig. 8. Ens, gezien van de Westzijde.

C. G. B. ten Kate phot.



Fig. 6. Ens, met begroeide oude zeebodem.

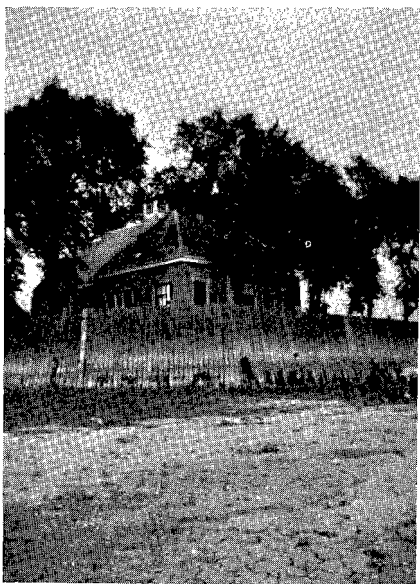


Fig. 7. Ens, met drooggevalen zeebodem.



Fig. 4. Drooggevalen plas tussen Zuidpunt en Ens.

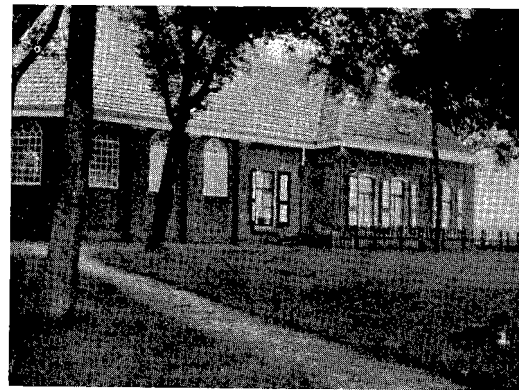


Fig. 9. Ens, voormalige kerk en pastorie.

C. G. B. ten Kate phot.

Behoort bij: Avifauna van Schokland III.

● REDACTIE: Dr C. EIJKMAN, Dr C. G. B.
TEN KATE (Secretaris, Kampen, IJsselkade 20) en Tsj. Gs. DE VRIES

De Avifauna van Schokland, III

(18e Publicatie van de „Club van Zuiderzeewaarnemers”)

(met 9 tekstfiguren)

DOOR

Dr C. G. B. TEN KATE.

Inleiding: Volgens het algemeen plan tot droogmaking van de Zuiderzee van 1925 zou de zuidelijke dijk van de Noordoostpolder van Urk met een bocht naar de Zuidpunt van Schokland lopen en deze vandaar langs de Oostkust van het eiland in noordelijke richting gaan om ongeveer bij de voormalige buurtschap Ens (Middenbuurt) in noordoostelijke richting naar de Voorst bij Vollenhove af te buigen. In dat geval zou Schokland evenals Urk dus ten dele aan het IJsselmeer zijn blijven grenzen. Zoals uit het kaartje (zie fig. 1) duidelijk blijkt is bij het definitieve plan dit dijkverloop in zuidwaartse richting verplaatst om zodoende tevens de mogelijkheid van een overbrugging naar het Kampereiland te scheppen, ter hoogte van de Ramspol. Daardoor is Schokland geheel in de polder komen te liggen en was het sedert 13 December 1940, toen de laatste opening in de ringdijk werd gedicht, niet rechtstreeks meer per vaartuig bereikbaar. In verband met dit alles werd besloten het reeds in 1859 door de bijna 600 Schokkers op last van de Regering verlaten eiland thans ook door de laatste drie er woonachtige beambten-gezinnen te doen ontruimen. Op 3 Dec. 1940 vertrok de kantoorhouder van de P.T.T. te Emmeloord, de heer H. Smit, die 60 jaar op het eiland verbleef, waar zijn grootvader reeds was komen wonen. Op 8 April verliet ook zijn buurman, de havenmeester en lichtwachter Spit, het eiland, op 16 April gevolgd door kantonnier Schuurman, die te Ens was gestationneerd en daar woonde in het achterste deel van de voormalige pastorie (zie fig. 9). Ongeveer vier jaar geleden was de toen reeds jaren verlaten lichtwachterswoning aan de Zuidpunt door het bedrijf van de P.T.T. grotendeels afgebroken, terwijl omstreeks November 1939 ook de vuurtoren werd gesloopt. Inmiddels was in Juli 1939 een aanvang gemaakt met het opruimen van de bazaltendam langs de oostkust, waardoor het enige pad, dat het eiland rijk was, begon te verzakken. In 1940 werd ook de westelijke zeewering, die thans niet meer de stormen, welke in vroeger tijden het eiland belaag-

den, had te trotseren, opgeruimd. Ook werd zomer 1940 de vuurtoren aan de haven te Emmeloord gesloopt en begon men tegen het einde van dat jaar aan de haven zelf. En zo maakte het totaal verlaten Emmeloord bij ons bezoek op 22 Juli j.l. de indruk van een gebombardeerde haven, die overhaast door de bewoners was ontvlucht (zie fig. 2).

Maar ook wat de niet bebouwde delen van het eiland aangaat, hadden sinds het verschijnen van de 2e Schokland-publicatie (October 1931) grote veranderingen plaats gegrepen.

Vooreerst stormde na de afsluiting van de Zuiderzee het eiland niet meer onder, wat ongetwijfeld, in samenhang met het veel lagere

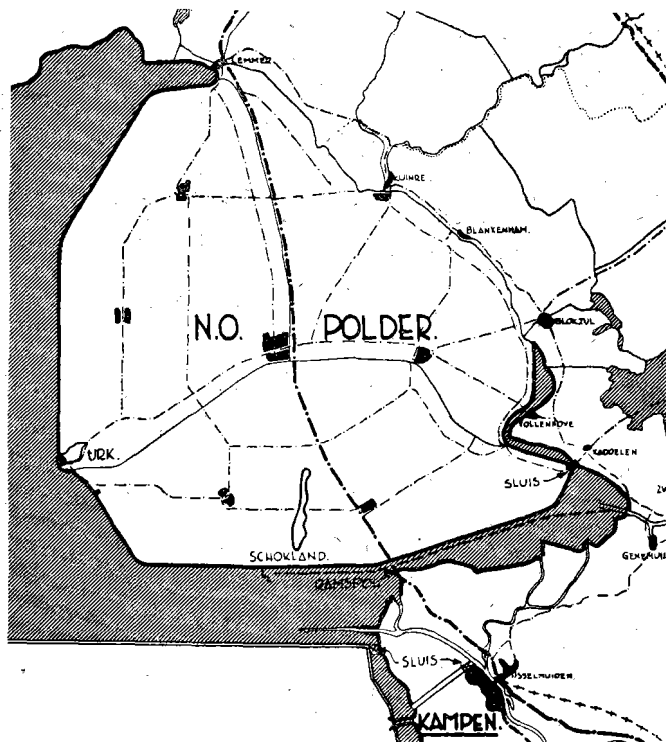


Fig. 1. De toekomstige Noordoostpolder (overgenomen uit een prospectus van de V.V.V. te Kampen).

waterpeil, en wellicht andere factoren, de mogelijkheid heeft geschapen, dat de kievit op het eiland kon gaan nestelen, hetgeen reeds in 1933 het geval was (zie onder: „Broedvogels”, p. 97).

Verder kwam de verzoeting, die een geheel ander vegetatiedek tengevolge had. Zo ging volgens mededeling van Dr Ir W. Feekes het oude dek van vooral *Juncus Gerardi* (ronde rus) en *Alopecurus bulbosus* (knolvossestaart) over in dat van *Poa trivialis* (ruw beemdgras) en steeg volgens hem het aantal hogere planten van ca 80 op ongeveer 210.

Aan de dierenwereld was de verzoeting in 1936 reeds duidelijk te constateren. In een verslag van zijn bezoek in September 1936 vergelijkt Dr J. H. Schuurmans Stekhoven Jr zijn bevindingen met die van drie jaar tevoren tijdens het kamp van Utrechtse en Groningse biologen. Hij wijst daar op de *Chironomus*-larven in de

voegen der spleten van de oostdam, op de in de bodem van het weiland aanwezige emelten (de larven van langpootmuggen) en op de toen reeds verre van zeldzame kikkers in de sloten, waar die in 1933 ontbraken. Het brakwater-Zuiderzeekrabbetje (*Heteropanope tridentata*) ontbrak, evenals de vroeger zeer algemene slijkringworm (*Nereis diversicolor*). De in 1933 zeldzame zoetwaterslakken, zoals het posthoorntje (*Planorbis*) en de poelslak (*Limnaea*) waren nu uiterst talrijk geworden; de zoetwatermossel *Dreissensia* had zijn areaal sterk uitgebreid, een tweetal bloedzuigers werd voor het eerst waargenomen, enz. (zie Nieuwe Rotterdamsche Courant, 18 Sept. 1936, Avondblad E). Wellicht is aan een complex van bovengenoemde factoren de vestiging van de grutto toe te schrijven, die in ieder geval in 1941 vrij talrijk op het eiland broedde (zie onder: „Broedvogels”, p. 98).

Voorjaar 1941 kwam een nieuwe factor meespreken; immers, zoals reeds werd vermeld in de 17e Publicatie (*Limosa*, 14, p. 21), werd op 7 Januari van dit jaar met het u i t p o m p e n van de Noordoostpolder een aanvang

gemaakt met als gevolg dat het eiland steeds hoger boven water kwam te liggen en de vele plassen geleidelijk droog vielen door het weglopen van het water. Bij ons bezoek op 22 Juli stond in een der plassen nog slechts plaatselijk een klein laagje water (zie fig. 3),



C. G. B. ten Kate phot.

Fig. 2. Emmeloord; de bijna drooggevallede haven en de verlaten huizen, gezien van de oude haveningang; Schokland, 22 Juli 1941.



C. G. B. ten Kate phot.

Fig. 3. Bijna drooggevallede plas bij de Zuidpunt; Schokland, 22 Juli 1941.



C. G. B. ten Kate phot.

Fig. 4. Totaal drooggevalle plas tussen Zuidpunt en Ens; Schokland, 22 Juli 1941.

terwijl een volgende vrijwel geheel was uitgedroogd en zonder enig gevaar voor doorzakken belopen kon worden (zie fig. 4). Daardoor zal in ieder geval voor de fuut en wellicht ook voor de meerkooi de gelegenheid tot nestelen reeds in 1942 niet meer bestaan.

Ook de haven van Emmeloord was op 22 Juli reeds voor een groot deel drooggevalle (zie fig. 2 en 5). Een grote strook langs de oostkust stond toen eveneens reeds droog, terwijl op de oude zeebodem het onkruid welig tierde (men vergelijk fig. 6 met de onderste figuur van plaat 3 uit de 1e Schokland-publicatie) waarvan de bestrijding met „paraplant” (NaClO_3) inmiddels reeds ter hand genomen. Dit bleek achteraf een onbegonnen werk te zijn, daar volgens Dr. Feekes dit „tandzaadgezelschap” (*Bidentetum Tripartiti*), dat veel zaad levert van *Polygonum lapathifolium* (duizendknoop), *Atriplex hastatum* (spiesbladmelde), *Rumex maritimus* (zeezuring), *Rumex paluster* (moeraszuring) en *Nasturtium palustre* (moeraskers), weldra 200 ha had veroverd. Sinds ongeveer September ligt het gehele poldergebied beoosten Schokland droog en het eiland steekt thans ca 3 m boven de voormalige zeebodem uit, wat vooral goed uitkomt op fig. 7, waar op de oude palenbeschoeiing tevens de voormalige waterlijnen zich nog duidelijk aftekenen. Ook van de westzijde was de Middenbuurt voorzien van een zware beschoeiing tegen de westerstormen (zie fig. 8, die een overzicht geeft van de hele, boomrijke buurt, opgenomen in de periode, dat Schokland nog werkelijk een eiland was).

Over het antwoord op de vraag in hoeverre het eiland in de naaste toekomst aan verzakking onderhevig zal zijn, aangezien de $1\frac{1}{2}$ à 2 m dikke bovenlaag van klei op veen rust, is men het nog niet eens.

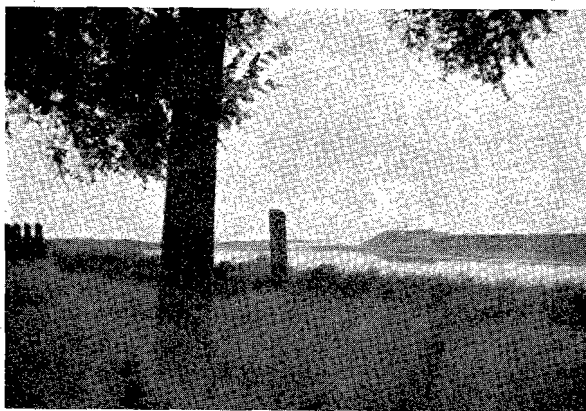
Bij een grondboring in de in 1940 blootgelegde fundamenteën van de oude kerk aan de Zuidpunt, werd onder de klei geen veenlaag aangetroffen, maar een verscheiden meters dikke laag fijn zand, zodat althans dit gedeelte vermoedelijk zijn oude hoogte zal behouden, indien deze plek niet door mensenhanden zal worden geslecht (zie A. J. Reijers, de Middeleeuwse kerk op de Zuidpunt van Schokland; Kamper Almanak, 1940/1941).

Tenslotte moet hier nog vermeld worden, dat sedert 1938 het riet niet meer 's winters wordt gesneden, maar reeds in de nazomer wordt gemaaid om uitzaaiing daarvan in de toekomstige polder zoveel mogelijk te kunnen tegengaan. Door dit maaien in blad is het hooggelegen riet sterk vergrast (met *Poa trivialis*).

Uit dit alles blijkt wel te over, dat reeds in het broedseizoen 1941 en ten dele ook al daarvoor de toestand zeer verschilde met die van vóór de afsluiting van de Zuiderzee en het dus hoog tijd werd, veel meer nog dan dit voor Urk het geval was, de sinds de vorige publicatie verkregen gegevens samen te vatten. In het aangrenzende nieuwe poldergebied hadden zich intussen al enkele scholeksters en kluiten als broedvogel gevestigd, allerlei steltlopers kwamen er reeds hun voedsel zoeken en daarmee was dus aan de geïsoleerde positie van dit typische oude eilandje in de Zuiderzee ook in ornithologisch opzicht definitief een einde gekomen. Dat neemt niet weg, dat het interessant zal zijn ook de verdere lotgevallen van dit smalle strookje land te blijven volgen.

Waarnemingsdata: Sinds het verschijnen van de 2e Schokland-publicatie (zie dit tijdschrift, 4, 1931, p. 49—64), bracht ik zelf slechts een aantal korte bezoeken aan het eiland, nl. op 29 Aug. 1932, 19 Mei 1934, 27 Juni 1937, 25 Aug. 1937 en 1 Sept. 1937. Intussen was van 26 Aug.—2 Sept. 1933 het kamp van Utrechtse en Groningse biologen op Schokland gehouden, tijdens welke periode Dr G. J. van Oordt, lector aan de Rijksuniversiteit te Utrecht, ook ornithologische gegevens verzamelde, die hij welwillend voor verwerking in de „Publicaties” van de „Club van Zuiderzeewaarnemers” afstond. In „Mededeelingen” 20 van Febr. 1935 (niet in de handel) werden deze waarnemingen, in combinatie met die van 1932 en 1934, voorlopig gepubliceerd, onder gelijktijdige verwerking van enkele opgaven van een Kamper jager, die op 20 Dec. 1932 en 5 Jan. 1933 op Schokland jaagde.

Van 29 Juli—5 Aug. 1939 vertoefde mijn oudleerling G. J. H. V. Bosch, thans werkzaam bij de M.U.Z. te Volendam, op het eiland, speciaal met het doel gegevens voor de „Club van Zuiderzeewaarnemers” te verzamelen. Daarna bezocht H. Eikelboom, thans student te Wageningen, in opdracht van Dr



C. G. B. ten Kate phot.

Fig. 5. Emmeloord, de bijna drooggevallede haven; Schokland, 22 Juli 1941.

Feekes, als leerling-analyst aan diens afdeling van het Bodemkundig Laboratorium van de Dienst der Zuiderzeewerken te Kampen verbonden, het eiland herhaalde malen, nl. op 10 Dec. 1940 en verder in 1941 op 23 en 29 April, 13, 16 en 30 Mei en op 17 Juni, waarbij deze een groot aantal broedgegevens wist

te verzamelen, die eveneens ter verdere verwerking voor het archief van de „Club van Zuiderzeewaarnemers” werden afgestaan.

Tenslotte bezocht ik zelf het eiland op 22 Juli 1941, in gezelschap van Ir B. Prummel, Inspecteur van de Noordoostpolder, H. Eikelboom en enkele anderen, vooral met het doel de reeds zeer gewijzigde omstandigheden op te nemen en fotografisch vast te leggen. Het waterpeil in de toekomstige polder was inmiddels reeds zo gedaald, dat de enige nog bestaande verbinding — met een roeiboot van de polderdijk bezuiden Schokland — slechts met de grootste moeite kon worden gehandhaafd. In deze, over tien jaren lopende periode werden voor het eerst ook enige waarnemingen over de maanden December en Januari gedaan, terwijl verder vooral uit het broedseizoen vele, zeer gewenste, nieuwe gegevens werden verkregen, thans ook uit de maand Juni.

Aantal (sub-)species: Het aantal der positief vastgestelde (onder-)soorten, vermeld in de 2e lijst (Schokland-II, p. 51), bedroeg 104. Daaraan kunnen nu in de eerste plaats 7 soorten worden toegevoegd, welke in die lijst met kleine letter waren afgedrukt, aangezien die gegevens afkomstig waren van derden, te weten: ijsvogel (*Alcedo atthis*), smient (*Anas penelope*), pijlstaart (*Anas acuta*), brilduiker (*Bucephala clangula*), zwarte zee-eend (*Melanitta nigra*), grote zaagbek (*Mergus merganser*) en lachstern (*Gelochelidon nilotica*). Verder werden 15 voor de lijst geheel nieuwe soorten waargenomen, nl.: rietzanger (*Acrocephalus schoenobaenus*), zwartkop (*Sylvia atricapilla*), grote lijster (*Turdus viscivorus*), kerkuil (*Tyto alba*), buizerd (*Buteo buteo*), visarend (*Pandion haliaetus*), purperreiger (*Ardea purpurea*), rotgans (*Branta bernicla*), bergeend (*Tadorna tadorna*), krooneend (*Netta rufina*), kleine pluvier (*Charadrius dubius*), bosruiter (*Tringa glareola*), witgatje (*Tringa ochropus*), zwarte ruiter (*Tringa erythropus*) en kluut (*Recurvirostra avosetta*).

Daardoor is het totale aantal op 126 gekomen, waarbij echter ook enkele soorten, wier voorkomen wel met de intussen reeds sterk gewijzigde omstandigheden samenhangt, zoals in ieder geval van de kleine pluvier, die alleen op de drooggevalle gronden werd aangetroffen en van de kluut,

waarvan na het verschijnen van het 2e Noordoostpolderbewonersbericht (Limosa, 14, p. 77—78) bekend werd, dat einde Juni 1941 ook een paartje heeft genesteld, niet ver van Schokland verwijderd, tussen het eiland en de Ramspol (een opname



C. G. B. ten Kate phot.

Fig. 6. Ens (middenbuurt) met aan de Oostzijde (rechts) de reeds sterk begroeide drooggevalle zeebodem; Schokland, 22 Juli 1941.

van het nest met 2 eieren, gemaakt door den vinder, den heer B. Venninga, onderwijzer aan de Openbare Ulo te Kampen, werd mij welwillend afgestaan).

De broedvogels: Wij kunnen de broedvogels van Schokland indelen naar de drie biotopen: de „buurten”, de weilanden en de moerassen. Wat de buurten betreft, zijn als geregelde broedvogel aan te merken, althans van de tot voor kort bewoonde buurten Emmeloord en Ens, de spreeuw (*Sturnus vulgaris*), de huismus (*Passer domesticus*) en de boerenzwaluw (*Hirundo rustica*). In 1941 — en volgens den kantonnier ook in 1939 — heeft de zwarte kraai (*Corvus corone*) een broedpoging gedaan te Ens, terwijl dit zeer waarschijnlijk in 1941 — en volgens gegevens van derden ook in 1940 — eveneens met de houtduif

(*Columba palumbus*) het geval is geweest. Mogelijk heeft in 1941 ook de vink (*Fringilla coelebs*) te Ens gebroed. In sommige jaren heeft vermoedelijk ook de witte kwikstaart (*Motacilla alba*) op het eiland genesteld, en wel als rietmijten of twijg voor de Zuiderzeewerken (Schokland is een tijdlang gebezigd als plaats waar zinkstukken werden gemaakt) een geschikte broedplaats boden, die zich dus niet steeds op de buurten zelf behoefde te bevinden.

In de weilanden is de gele kwikstaart (*Motacilla flava*) algemeen, soms kiest ook de wilde eend (*Anas platyrhynchos*) het weiland als broedplaats, terwijl zich daar in 1933 ook de kievit (*Vanellus vanellus*) vestigde. In 1941 heeft ook de grutto (*Limosa limosa*) in een aantal paartjes op het eiland gebroed, waar de soort reeds in 1939 door kantonnier Schuurman was waargenomen en in 1940 in groter aantal, zonder dat toen door hem nesten of jongen waren gevonden.

In het moeras zijn de gewone broedvogels de rietgors (*Emberiza schoeniclus*), de kleine karekiet (*Acrocephalus scirpaceus*), de wilde eend (*Anas platyrhynchos*) en de meerkoet (*Fulica atra*), terwijl nu tevens wel voldoende is aangetoond, dat ook het baardmannetje (*Panurus biarmicus*) er in enkele paartjes huist. In 1941 werd ook het reeds lang vermoede broeden van de fuut (*Podiceps cristatus*) positief vastgesteld, terwijl in dat zelfde jaar ook de bruine kuikendief (*Circus aeruginosus*) in minstens één



C. G. B. ten Kate phot.

Fig. 7. Ens (middenbuurt), gezien van de Oostzijde, met de oude beschoeiing en de deels reeds begroeide oude zeebodem; Schokland, 22 Juli 1941.

paar broedend werd aangetroffen. Mogelijk broedde ook deze soort reeds eerder op het eiland. De geregelde waarneming door den voormaligen kantoorhouder van de P.T.T. te Emmeloord gedurende tenminste de drie laatste jaren vóór hij het eiland verliet (dus vóór 1941), van een grote karekiet (*Acrocephalus arundinaceus*) in het lange riet van het uiterste Noordwesten van het eiland, waar hij de vogel ook telkens hoorde zingen, maakt het zeer waarschijnlijk, dat ook deze soort zich althans in één paartje na de verzoeting op het eiland heeft gevestigd. Tenslotte is het niet onmogelijk, dat in 1941 ook het visdiefje (*Sterna hirundo*) in een enkel paar heeft genesteld op de drooggevallen bodem van de plas westen Emmeloord.



C. G. B. ten Kate phot.

Fig. 8. Ens (middenbuurt) gezien van de Westzijde; Schokland, April 1930.

Het totale aantal broedvogels op Schokland vóór het door de inpoldering geheel in het nieuwe land zal zijn opgenomen, bedraagt dus tenminste 14, vermoedelijk 16 of 17, maximaal 19 soorten.

Hieronder volgt nu in systematische volgorde een bespreking van deze soorten:

Corvus corone corone L. — Zwarte kraai.

Eikelboom trof op 13 Mei 1941, nadat hij bij zijn voorafgaande bezoeken reeds kraaien had waargenomen (zie p. 98), een nest aan in een der bomen te Ens. Volgens de aldaar werkende arbeiders, die er bij waren geklommen, bevatte het echter geen eieren. Op 16 Mei deelden deze mensen hem mede, dat ze de kraaien geregeld bij het nest hadden gezien, maar bij het bezoek op 30 Mei rapporteerden zij, dat het nest niet meer werd bezocht. Diezelfde dag vlogen 2 kraaien rond op het zuidelijk gedeelte van het eiland. Volgens kantonniër Schuurman waren er in 1939 ook reeds 2 nesten gebouwd, die echter, toen zijn familie van de jaarlijkse vakantie terugkeerde, waren verlaten (mogelijk uitgehaald tijdens

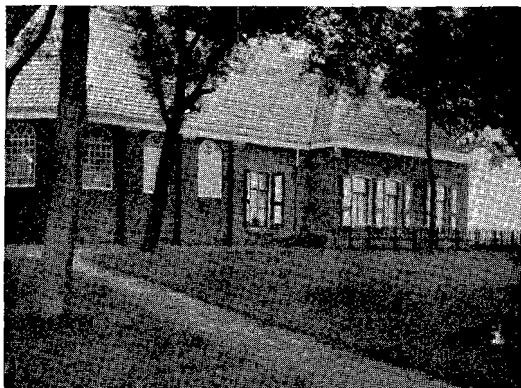
het in die periode geheel onbewoond zijn van de buurt?); in 1940 waren er volgens hem geen nesten geweest.

Sturnus vulgaris vulgaris L. — Spreeuw.

De spreeuw broedt nog steeds veelvuldig op het eiland. Eikelboom vond op 29 April 1941 ook nesten in de thans leegstaande huizen te Emmeloord. Op 30 Mei hadden te Ens verscheiden nesten jongen. Van de Zuidpunt, waar ik 19 Mei 1934 nog een nest met 3 eieren had aangetroffen in een oude pomp, rapporteert hij geen broedgevallen, vermoedelijk omdat daar door de gedeeltelijke afbraak van de oude woning geen gelegenheid meer bestond.

?? *Fringilla coelebs hortensis* Brehm ? — Vink.

Het feit, dat zowel op 16, als op 30 Mei en zelfs op 17 Juni een ♂ werd aangetroffen te Ens, de beide laatste malen zingend, wijst wellicht op broeden te plaatse. Volgens kantonnier Schuurman zong er ook in 1940 en vroegere jaren wel een vink te Ens, maar had hij nooit een nest kunnen vinden.



C. G. B. ten Kate phot.

Passer domesticus domesticus (L.) — Huismus.

Talrijke broedvogel te Emmeloord en Ens. Toen Eikelboom op 16

Fig. 9. Ens (middenbuurt), de voormalige kerk en pastorie; Schokland, Aug. 1928.

Mei 1941 op het eiland kwam, hadden de arbeiders te Ens nog nergens onder de dakpannen een nest kunnen vinden, maar op 30 Mei vond hij zelf op een klein schuurtje één nest met 5 eieren en verder nog een leeg nest, terwijl op kerk en pastorie de meeste paren waren gevestigd. Op 17 Juni zag hij daar het voeren van jongen.

Emberiza schoeniclus schoeniclus (L.) — Rietgors.

De rietgors broedt verspreid over het gehele eiland, zoals uit de geregelde waarnemingen gedurende het gehele broedseizoen is af te leiden. Op 4 Aug. 1939 zag Bosch een paartje, waarvan het ♀ voedsel in de bek had.

Motacilla flava flava L. — Gele kwikstaart.

De gele kwikstaart is talrijke broedvogel — van den Brink (Schokland-1, p. 109) noemde hem reeds de karaktervogel in de broedtijd — op het eiland, zoals ook hier blijkt uit de zeer talrijke waarnemingen gedurende de broedperiode. Tijdens zijn verblijf van 29 Juli—5 Aug. 1939 zag Bosch vluchtige jongen, die door de ouden werden gevoerd. Op 29 April 1941 trof Eikelboom zowel in de omgeving van Ens als dichtbij de Zuidpunt een alarmerend paartje aan.

? *Motacilla alba alba* L. — Witte kwikstaart.

Vooral de waarnemingen op 27 Juni 1937, toen op 3 plaatsen witte kwikstaarten werden waargenomen (zie p. 100) en misschien ook de waarneming op 17 Juni 1941, wijzen op het broeden van de witte kwikstaart op Schokland, indien de mogelijkheid daartoe aanwezig is (zie ook Schokland-1, p. 110). De waarnemingen uit de periode 29 Juli—5 Aug. 1939 kunnen ook op trekkers betrekking hebben gehad.

Panurus biarmicus biarmicus (L.) — Baardmannetje.

Uit de vele nieuwe waarnemingen in de eigenlijke broedperiode (zie p. 100) kan met voldoende zekerheid worden geconcludeerd, dat het baardmannetje in het zuidelijk deel van het eiland in enkele paartjes broedt bij de plassen, temeer nu ook enkele malen vluchtige jongen zijn aangetroffen, nl. op 27 Juni 1937 en 22 Juli 1941.

[*Acrocephalus arundinaceus arundinaceus* (L.) — Grote karekiet].

Zie hier boven, p. 94 en op p. 101.

Acrocephalus scirpaceus scirpaceus (Herm.) — Kleine karekiet.

Het talrijke broeden van de kleine karekiet (zie Schokland-1, p. 107 en 112) wordt ook door de vele nieuwe waarnemingen gedurende de gehele broedperiode volkomen bevestigd. Er werd niet speciaal naar de nesten gezocht.

Hirundo rustica rustica L. — Boerenzwaluw.

Terwijl de boerenzwaluw vroeger zowel te Emmeloord als te Ens en aan de Zuidpunt nestelde (zie Schokland-1, p. 115), zijn over 1939 en 1941 geen gegevens over deze laatste localiteit verkregen, wat evenals bij de spreeuw wel een gevolg is van de gedeeltelijke afbraak van de oude lichtwachterswoning. In 1939 vond Bosch in de periode van 29 Juli—5 Augustus te Ens twee nesten met 4 en één met 3 eieren (ook 10 jaar eerder, in 1929, huisden er 3 paartjes; zie Schokland-1, p. 115) en te Emmeloord een nest met 5 kleine jongen; daar joegen op 3 Augustus 5 ad. ex. Op 17 Juni 1941 vond Eikelboom te Ens een nest met eieren en een leeg nest (er waren toen twee paartjes), terwijl de soort ook aanwezig was te Emmeloord. Op 22 Juli 1941 zagen wij te Ens slechts 1 voorwerp, maar waren er veel te Emmeloord.

Circus aeruginosus aeruginosus (L.) — Bruine kuikendief.

Op 13 Mei 1941 vond Eikelboom even benoorden Ens een nest met 2 eieren, nadat hij op 29 April reeds waarnemingen had gedaan, die deden vermoeden, dat er een paartje wilde gaan nestelen. Op 16 Mei bevatte het nest eieren, terwijl uit door arbeiders medegedeelde vondsten moet worden besloten, dat er twee paartjes op het eiland huisden. Kantonnier Schuurman te Ens had in de voorafgaande jaren over het vinden van nesten nooit iets vernomen.

Anas platyrhynchos platyrhynchos L. — Wilde eend.

In aansluiting op de in de 2e Schokland-publicatie (p. 60) vermelde broedgevallen volgen hier de sindsdien verkregen gegevens. Op 27 Juni 1937

nam ik in een plas op het zuidelijk deel een ♀ met 8 kleine jongen waar. Eikelboom vond op 23 April 1941 op het noordelijk deel een nest met restanten van 2 eieren en joeg aldaar een ♀ op van een nest met 6 eieren. In een weiland vond hij op 16 Mei 1941 een nest met 5 eieren en op het noordelijk deel ook nog een nest met 7 eieren. Hoewel de nesten op Schokland geregeld worden uitgehaald — arbeiders toonden Eikelboom herhaaldelijk zakdoeken vol eieren — heeft de soort zich dus toch nog kunnen handhaven.

Podiceps cristatus cristatus (L.) — Fuut.

Reeds in de 1e Schokland-publicatie (p. 121) werd de mogelijkheid van broeden van de fuut geopperd en door waarnemingen, vermeld in de 2e publicatie (p. 61) werd dit nog aannemelijker. Ook daarna werden in het broedseizoen enige waarnemingen gedaan (zie p. 105). In 1941 gelukte het aan Eikelboom het nestelen positief vast te stellen: op 13 Mei vond hij in een plas benoorden Ens een nest zonder eieren; op 16 Mei vond hij daar dichtbij een tweede nest, waaruit arbeiders de 2 eieren hadden weggenomen; op 30 Mei tenslotte trof hij aldaar een derde nest aan, ditmaal met 2 eieren.

? *Columba palumbus palumbus* L. — Houtduif.

Op 17 Juni 1941 trof Eikelboom in een boom te Ens een nest aan, dat volgens daar werkende arbeiders aan een houtduif toebehoorde. Ook hij zelf hield het, wat de bouw betreft, positief voor een houtduivennest, hoewel hij, in tegenstelling met de arbeiders, de vogels zelf niet te zien kreeg. Ook het vorige jaar zou er een paar hebben genesteld.

Volgens kantonnier Schuurman kwamen er in 1940 wel voortdurend houtduiven te Ens, maar hebben ze er toen niet gebroed of genesteld.

Vanellus vanellus (L.) — Kievit.

In het broedseizoen 1933 vonden vissers op het hoge stuk land iets benoorden Ens een nest van de kievit en toonden dit aan kantonnier Schuurman. In datzelfde jaar troffen maaiers op land bij de voormalige Zuiderbuurt kleine jongen aan. In 1934 broedde volgens den kantonnier wederom een paartje op de laatste plek en werden de al vluchtige jongen ook door een mij bekend betrouwbaar persoon gezien. In 1941 werd het broeden herhaaldelijk door Eikelboom vastgesteld. Op 23 April nam hij 2 paartjes waar in het noordelijk gedeelte en eveneens 2 paartjes bewesten Ens, waar hij twee lege nesten vond, waarvan het één kennelijk was uitgehaald. Op 29 April joeg hij aldaar een wijfje op van een nest met 4, reeds bebroede eieren, terwijl even te voren een ander paartje fel op een bruine kuikendief stootte en zich een derde paartje ophield in het zuidelijk deel. Op 13 Mei bevond zich op het noordelijk deel een ♀, met in de buurt een cadaver van een kievit en waren bij Ens weder 2 paartjes aanwezig. Op 16 Mei vond hij even bezuiden Ens twee nesten met 4 eieren en bewesten Ens een derde, eveneens met 4 eieren. Op 30 Mei joegen kieviten en grutto's op het zuidelijk deel achter een bruine kuikendief aan en vertoefden bij Ens verscheiden alarmerende paartjes. Ook op 17

Juni nam hij kieviten en grutto's waar, die een bruine kuikendief aanvielen.

Limosa limosa limosa (L.) — Grutto.

Terwijl in de eerste Schokland-publicatie geen eigen waarnemingen en in de 2e publicatie (p. 63) alleen overvliegende voorwerpen konden worden vermeld, constateerde kantonnier Schuurman in 1939 en vooral in 1940 grutto's op het eiland in het broedseizoen zonder dat eieren of jongen door hem werden gevonden. In 1941 gelukte het aan Eikelboom het broeden vast te stellen: na op 23 April 3 voedselzoekende grutto's bij een plas te hebben aangetroffen in het zuidelijk deel, nam hij aldaar op 29 April twee alarmerende paartjes waar en op 13 Mei eveneens een alarmerend paar bij Ens. Ook op 16 Mei trof hij op het zuidelijk deel twee paartjes aan, waarvan één zeker eieren moest hebben; in de omgeving vond hij een nest met 3 uitgevreten eieren. Op 30 Mei achtervolgden grutto's en kieviten aldaar een bruine kuikendief en vond hij bij de voormalige Zuiderbuurt een nest met 4, reeds aangepikte eieren, waarvan later op de dag 2 uitgekomen jongen werden geringd. Bij Ens werden nog 3 nesten aangetroffen, ieder met 4 eieren; het eerste legsel was zwaar bebroed. Ook op 17 Juni achtervolgden grutto's en kieviten een bruine kuikendief.

?? *Sterna hirundo hirundo* L. — Visdiefje.

Op 17 Juni 1941 vloog bij de droogvallende plas bewesten Emmeloord tweemaal een visdiefje schreeuwend boven de waarnemers rond, met een visje in de bek. Mogelijk broedde er een paartje op dit nu daartoe geschikt geworden terrein (?).

Fulica atra atra L. — Meerkoet.

Ondanks het veelvuldige rapen der eieren, heeft ook de meerkoet zich, evenals de wilde eend, op het eiland als broedvogel weten te handhaven. Op 27 Juni 1937 zag ik een donsjong in een plas op het zuidelijk deel, terwijl Bosch aldaar op 3 Aug. 1939 tweemaal ouden met jongen waarnam. Op 23 April 1941 trof Eikelboom bij alle plassen uitgehaalde nesten aan; op 29 April vond hij één nest (met 2 eieren), op 13 Mei 10 nesten (met resp. 6×1 , 2×2 , 1×3 en 1×4 eieren), op 16 Mei 9 nieuwe nesten (met resp. 3×1 , 2×2 , 3×3 en 1×5 eieren), op 30 Mei wederom 5 nieuwe nesten (met resp. 1×1 , 2×4 , 1×7 en 1×8 eieren). Op 17 Juni zwommen bij de Zuidpunt 4 juv. ex. aan de kust, terwijl wij op 22 Juli buiten de Westdam 2 ad. vogels met 5 reeds grote jongen waarnamen.

BIJZONDER OVERZICHT.

Wijze van publicatie: In dit overzicht zijn alleen de nieuwe gegevens verwerkt. Indien over soorten, vermeld in de vorige publicaties, geen nieuwe waarnemingen werden verkregen, is uitsluitend de naam van deze soorten opgenomen.

Corvus cornix cornix L. — Bonte kraai.

Corvus corone corone L. — Zwarte kraai.

Broedgegevens, zie pag. 94. — 10 Dec. 1940, totaal 7. 23 April 1941, 2

langs Oostkust, N→Z. 13 Mei 1941, 1 bij Emmeloord, overvliegend vanuit het Zuiden. 30 Mei 1941, 2, rondvliegend in de zuidelijke helft.

Corvus frugilegus frugilegus L. — Roek.

Coloeus monedula subspecies — Kauw.

[*Garrulus glandarius* subspecies — Vlaamse gaai].

Sturnus vulgaris vulgaris L. — Spreeuw.

Broedgegevens, zie p. 95. — Trek: 2 Aug. 1939, 22 O→W; 3 Aug. 1939, 24 Z→N (Zie Schokland—II, p. 52).

Chloris chloris chloris (L.) — Groenling.

[*Carduelis carduelis* subspecies — Putter].

Carduelis spinus (L.) — Sijsje.

Carduelis cannabina cannabina (L.) — Kneutje.

Fringilla coelebs subspecies — Vink.

5 Aug. 1939, ♂ zingend te Emmeloord. 23 April 1941, ♀ ibidem. 29 April 1941, ♂ ibidem. 16 Mei, 30 Mei en 17 Juni 1941, ♂ te Ens, de beide laatste malen zingend.

Fringilla montifringilla L. — Keep.

Passer domesticus domesticus (L.) — Huismus.

Broedgegevens, zie p. 95. — In de periode, dat bij de Zuidpunt arbeiders in keten woonden, ook geregeld aldaar aangetroffen; overigens alleen bij de huizen te Ens en Emmeloord (zie ook Schokland-1, p. 106).

Passer montanus montanus (L.) — Ringmus.

Emberiza calandra calandra L. — Grauwe gors.

Emberiza citrinella citrinella L. — Geelgors.

Emberiza schoeniclus schoeniclus (L.) — Rietgors.

Broedgegevens, zie p. 95.

Plectrophenax nivalis nivalis (L.) — Sneeuwgorz.

Lullula arborea arborea (L.) — Boomleeuwerik.

Alauda arvensis arvensis L. — Veldleeuwerik.

In de periode van 26 Aug.—2 Sept. 1933 werd slechts één ex. waargenomen; van alle overige waarnemingsdata ontbreken gegevens!

Anthus trivialis trivialis (L.) — Boompieper.

27 Aug. 1933, 1 bij Emmeloord.

Anthus pratensis (L.) — Graspieper.

In de periode van 26 Aug.—2 Sept. 1933 misschien 1, zeker niet meer.

23 April 1941, 1. 29 April 1941, overall in het afgemaaide rietland. 13 Mei 1941, totaal 5.

Anthus spinoletta littoralis Brehm — Oeverpieper.

Motacilla flava flava L. — Gele kwikstaart.

Broedgegevens, zie p. 95. 30 Juli 1939, 3 juv. gevangen in aalfuiken te Ens; geringd weer losgelaten.

Motacilla cinerea cinerea Tunst. — Grote gele kwikstaart.

4 Augustus 1939, 1 op een telefoondraad (de waarnemer, G. Bosch, kon de vogel vergelijken met in de buurt zittende gele kwikstaarten en hem zeer lang observeren, terwijl hij de soort reeds kende; dit betreft dus wel een zeer vroege trekker).

Motacilla alba alba L. — Witte kwikstaart.

27 Juni 1937, resp. 2, 1 juv. en enige. 29 Juli 1939, 1 ad. 4 Aug. 1939, resp. 2 juv. en 2 ad. 5 Aug. 1939, resp. 2 en 2 juv. 23 April 1941, 2. 17 Juni 1941, 2 vanaf Zuidpunt naar Zuidelijke Noordoosterpolderdijk vliegend. 22 Juli 1941, enige malen geluid gehoord.

Certhia brachydactyla megarhynchos (?) Brehm — Korttenige (?) boomkruiper.

Parus major major L. — Koolmees.

Parus coeruleus coeruleus L. — Pimpelmees.

Parus ater ater L. — Zwarte mees.

Regulus regulus regulus (L.) — Goudhaantje.

Regulus ignicapillus ignicapillus (Temm.) — Vuurgoudhaantje.

Panurus biarmicus biarmicus (L.) — Baardmannetje.

Alle hier volgende waarnemingen werden gedaan bij de plassen in het zuidelijk deel: 26 Aug.—2 Sept. 1933, enkele malen aangetroffen. 17 Maart 1934, 1 en 6 à 7 (waarneming van dr G. J. van Oordt). 27 Juni 1937, 3 (waarvan in ieder geval 2 juv.) en 2 (minstens 1 juv.). 25 Aug. 1937, enkele malen gehoord. 1 Aug. 1939, 2. 2 Aug. 1939, ♂ en ♀. 23 April 1941, 2 en 3 ♂♂ plus 3 ♀♀. 29 April 1941, enkele. 16 Mei 1941, ♂ en later aldaar 2 ♂♂ en 1 ♀. 30 Mei 1941, ♂. 22 Juli 1941, 1 en 3 (waarbij in ieder geval 1 juv.). Eén waarneming bij Emmeloord: 3 Aug. 1939, 1 vliegend boven het riet.

Muscicapa hypoleuca hypoleuca (Pall.) — Zwartgrauwe vliegenvanger. 25 Aug. 1937, enige bij Ens.

Phylloscopus trochilus subspecies — Fitis.

30 Juli 1939, 1 gevangen in aalfuik te Ens. 29 April 1941, 2 te Emmeloord (ook zingend). 13 Mei 1941, 2 ibidem.

Phylloscopus species.

5 Aug. 1939, 1 te Ens (waarschijnlijk *trochilus*).

[*Acrocephalus arundinaceus arundinaceus* (L.) — Grote karekiet].

Volgens den kantoorhouder van de P.T.T. te Emmeloord werd door hem gedurende minstens 3 zomers, voorafgaande aan 1941, geregeld, in het hoge riet aan de uiterste Noordwestpunt van het eiland een grote karekiet aangetroffen, die hij ook herhaaldelijk hoorde zingen, ook 's nachts.

Acrocephalus scirpaceus scirpaceus (Herm.) — Kleine karekiet.

Acrocephalus schoenobaenus (L.) — Rietzanger.

27 Aug. 1933, 2 bij Ens. 30 Mei 1941, 2 in degenererend rietbestand benoorden Ens. Daar verdere gegevens totaal ontbreken, is het zeer waarschijnlijk, dat ook deze laatste waarneming trekkers betrof (volgens de Nederl. Vogels, p. 246, zijn er uit ons land nog vuurtorenslachtoffers van 3/4 Juni).

Hippolais icterina icterina (Vieill.) — Spotvogel.

Sylvia atricapilla atricapilla (L.) — Zwartkop.

1 Sept. 1937, 1 ♂ bij de Zuidpunt.

Sylvia communis communis Lath. — Grasmus.

Turdus pilaris L. — Kramsvogel.

10 Dec. 1940, 2, 3 en 1. 23 April 1941, 1.

Turdus viscivorus viscivorus L. — Grote lijster.

10 Dec. 1940, 2, vliegend van Ens → Z.

Turdus ericetorum subspecies — Zanglijster.

29 April 1941, 1 bij Ens.

Turdus musicus L. — Koperwiek.

Turdus torquatus torquatus L. — Beflijster.

Turdus merula merula L. — Merel.

Oenanthe oenanthe subspecies — Tapuit.

29 Aug. 1932, enige. 1 Sept. 1937, 1. 23 April 1941 1,

Oenanthe oenanthe ? *leucorrhoa* — Groenlandse (?) tapuit.

Saxicola rubetra (L.) — Paapje.

29 Aug. 1932, 2 bij Ens. 25 Aug. 1937, 1, ibidem.

Saxicola torquata rubicola (L.) — Roodborsttapuit.

Phoenicurus phoenicurus phoenicurus (L.) — Gekraagde roodstaart.

29 Aug. 1932, 1 bij Ens. 1 Sept. 1937, 2 bij Zuidpunt en 1 bij Ens.

Phoenicurus ochrurus gibraltariensis (Gm.) — Zwarte roodstaart.

4 Aug. 1939, 1 ♂ bij Zuidpunt.

In de 2e Schokland-publicatie viel op p. 58 uit: „25-IV, 1. 8-IV, 1 ♀. 9-IV, totaal 4, waarbij zelfde ♀; 2 ♀♀ verzameld, 10-IV, 1 (of 2)”. (zie Errata, p. VIII van dit tijdschrift, 4, 1931/1932).

Luscinia svecica subspecies — Blauwborst.

28 Aug. 1933, 1 ♀ vel juv. bij Ens.

Erithacus rubecula subspecies — Roodborst.

Troglodytes troglodytes troglodytes (L.) — Winterkoning.

Hirundo rustica rustica L. — Boerenzwaluw.

Broedgegevens, zie p. 96. Trek: 23 April 1941, 3 N → Z, midden over het eiland tussen Emmeloord en Ens (zie Schokland—II, p. 52).

Delichon urbica urbica (L.) — Huiszwaluw.

30 Aug. 1933, 12 boven Ens; overigens tussen 26 Aug. en 2 Sept. 1939 niet waargenomen. 13 Mei 1941, 2 te Emmeloord. 22 Juli 1941, enkele tussen oeverzwaluwen te Ens.

Riparia riparia riparia (L.) — Oeverzwaluw.

26 Aug.—2 Sept. 1933: 27 Aug., 15 bij Ens; 28 Aug., enkele ibidem; 31 Aug., 7, later ca 70, ibidem. 25 Aug. 1937, 2 ibidem. 29 Juli—5 Aug. 1939: 29 Juli, 2 à 3000 tussen Ens en Zuidpunt; 31 Juli, nog slechts enkele tientallen; 1 Aug., weer toenemend; 3 Aug., iets teruglopend; 4 en 5 Aug., weder ca 1500. 22 Juli 1941, veel op telefoondraden te Ens; later zaten zij op de drooggevallen gronden ten Oosten van Ens.

Apus apus apus (L.) — Gierzwaluw.

22 Juli 1941, veel, rondvliegend bij Zuidpunt en boven Ens.

Alcedo atthis ispida L. — IJsvogel.

27 Aug. 1933, 1 bij de haven van Emmeloord.

Dryobates major subspecies — Grote bonte specht.

Jynx torquilla torquilla L. — Draaihal.

27 Aug. 1933, 1 bij Ens.

Tyto alba subspecies — Kerkuil.

20 Dec. 1934, 1 doodgevonden door kantonier Schuurman te Ens, nadat hij de vorige dag al een uil had zien vliegen. 9 Febr. 1935, 1 gevangen in een schuur te Ens (11 Febr. door mij ontvangen en te Kampen, geringd met no. 120668, weder vrij gelaten). 8 Febr. 1935, 1 in leegstaand huis aan de Zuidpunt (waarneming van kantonier Schuurman).

Falco peregrinus subspecies — Slechtvalk.

Falco subbuteo subbuteo L. — Boomvalk.

Falco columbarius subspecies — Smelleken.

Falco tinnunculus tinnunculus L. — Torenvalk.

1 Sept. 1937, 1, biddend, benoorden Ens. 29 Juli 1939, 1 te Ens. 4 Aug. 1939, 1, biddend, ibidem. 23 April 1941, 1, overzeilend bij Emmeloord.

Falco species.

Buteo buteo subspecies — Buizerd.

10 Dec. 1940, 3, 1, 1, 2 en 1 (misschien enkele tweemaal genoteerd).

Circus aeruginosus aeruginosus (L.) — Bruine kuikendief.

Broedgegevens, zie p. 96. Met uitzondering van 19 Mei 1934 en 10 Dec. 1940, op alle data 1 of meer (27 Aug. 1933, 6 tegelijk) waargenomen.

Circus pygargus (L.) — Grauwe kuikendief.

27 Aug. 1933, 1 ♀ vel juv. bij Ens en Emmeloord. 5 Aug. 1939, zeer waarschijnlijk ♀ vel juv. bij Ens.

Circus species.

27 Juni 1937, 1 (met witte stuit). 29 Juli—5 Aug. 1939, geregeld 1 (met witte stuit).

Accipiter nisus subspecies — Sperwer.

5 Aug. 1939, 1 in een boom te Emmeloord.

Pandion haliaetus haliaetus (L.) — Visarend.

30 Aug.—4 Sept. 1933, 1, zeer mak, telkens waargenomen.

Ciconia ciconia ciconia (L.) — Ooievaar.

Ardea cinerea cinerea L. — Blauwe reiger.

Geregeld 1 of meer, ook 10 Dec. 1940 (3). Na de broedtijd soms talrijk, zo: 27 Juni 1937, minstens 26 tussen Zuidpunt en Ens; 30 Mei 1941, 20 in een moerasje; 22 Juli, 13 in bijna drooggevalen plas. 17 Juni 1941, behalve op het eiland zelf, ook verschillende op de drooggevalen gronden langs de oostkust.

Ardea purpurea purpurea L. — Purperreiger.

31 Juli 1939, 1, invallend aan de westdam.

[*Cygnus* species — Zwaan].

Anser species — Gans.

Branta bernicla bernicla (L.) — Rotgans.

5 Jan. 1933, 3 afgeschoten uit koppel van ca 20, bij de voormalige Zuiderbuurt, door een Kamper beroepsjager (kop van 1 ex. in coll. ten Kate).

Tadorna tadorna (L.) — Bergeend.

23 April 1941, 2 in plas bewesten Emmeloord. 17 Juni 1941, 1 op droogvallende gronden beoosten Ens.

Anas platyrhynchos platyrhynchos L. — Wilde eend.

Broedgegevens, zie p. 96. — Geregeld aangetroffen, ook 20 Dec. 1932: 1

geschoten; 5 Jan. 1933, ca 6 in een plas (mededeling van een beroeps-jager). Maximaal enige tientallen.

Anas crecca crecca L. — Wintertaling.

20 Dec. 1932, 11 geschoten. 5 Jan. 1933, ca 40 in de zuidelijke plassen. 15 Oct. 1933, zeer veel aldaar en op de westdam (mededeling van beroepsjagers).

Anas querquedula L. Zomertaling.

29 Aug. 1932, 2. 27 Juni 1937, veel. 25 Aug. 1937, idem. 1 Sept. 1937, aantal. 29 April 1941, 1 paartje. 13 Mei 1941, 7. 30 Mei 1941, 2. 17 Juni 1941, 2.

Anas penelope L. — Smient.

13 Mei 1941, ♂ en ♀ bij Emmeloord, invallend. 30 Mei 1941, paartje in moerasje bij Ens.

Anas acuta acuta L. — Pijlstaart.

13 Mei 1941, 9, Z → N langs de Oostzijde.

Spatula clypeata (L.) — Slobeend.

29 Aug. 1932, 2 en 1 in plassen bezuiden Ens. 25 Aug. 1937, enkele, ibidem. 16 Mei 1941, 2, ibidem.

Netta rufina (Pall.) — Krooneend.

Begin December 1937, ♂ geschoten bij het eiland (coll. Sillema — van Marle); zie Limosa, 11, p. 48.

Aythya ferina ferina (L.) — Tafeleend.

1 Sept. 1937, minstens 100 op en bij de Westdam tussen Ens en Emmeloord.

Aythya fuligula (L.) — Kuifeend.

1 Sept. 1937, ♂ tussen andere eenden aan de westdam. 23 April 1941, 2 ♂♂ en 2 ♀♀ in plas bewesten Emmeloord.

Aythya marila marila (L.) — Toppereend.

30 Mei 1934, 1 ♂ bij het eiland (mededeling van den bewaker van het Kampereiland). 27 en 31 Aug. 1933, 2 ♂♂ op zee aan de Oostzijde. 30 en 31 Aug. 1933, 1 ♀ vel juv. op zee aan de Westzijde. 23 April 1941, telkens enkele of kleine koppels langs westzijde Z → N vliegend, ten dele invallend bij Emmeloord. 29 April 1941, koppeltjes ten Oosten van Emmeloord, langs de Westkust en bij de Zuidpunt. 13 Mei 1941, koppeltje invallend bij Emmeloord; 2 en enige aan de westkust en 8 in een plas bij Ens.

Bucephala clangula clangula (L.) — Brilduiker.

20 Dec. 1932, 10 geschoten. 5 Jan. 1933, 4 geschoten (mededelingen van een beroepsjager).

Melanitta nigra nigra (L.) — Zwarte zee-eend.

27 Aug. 1933, 60 à 70 bij Emmeloord, vliegend → NO.

Melanitta fusca fusca (L.) — Bruine zee-eend.

Mergus merganser merganser L. — Grote zaagbek.

23 April 1941, 1 ♀ langsvliegend aan de westkust.

Mergus serrator L. — Middelste zaagbek.

[*Mergus albellus* L. — Nonnetje].

Phalacrocorax carbo sinensis (Shaw & Nodder) — Aalscholver.

Met uitzondering van 10 Dec. 1940 vrijwel steeds aangetroffen, overvliegend als enkeling of in troepjes (17 Juni 1941, ca 100), vissend rondom het eiland of rustend (1 Sept. 1937 veel op de westdam) en op 16 Mei 1941 ook ca 50, vissend op het eiland zelf, in een der plassen.

Podiceps cristatus cristatus (L.) — Fuut.

Broedgegevens, zie p. 97. — Alle hier volgende waarnemingen betreffen vermoedelijk uitsluitend broedvogels: 29 Aug. 1932, 1 in plas bezuiden Ens. 19 Mei 1934 1, ibidem. 27 Juni 1937, 2 op zee, aan de westkust. 25 Aug. 1937, 1 ibidem. 13 Mei 1941, paartje in plas benoorden Ens. 30 Mei 1941, 2 in plas bezuiden Ens.

Podiceps nigricollis nigricollis Brehm — Geöorde? fuut.

Podiceps ruficollis ruficollis (Pall.) — Dodaars.

25 Aug. 1937, waarschijnlijk 1 in plas bezuiden Ens.

Columba palumbus palumbus L. — Houtduif.

Broedgegevens, zie p. 97. — Overigens geen nieuwe waarnemingen.

Haematopus ostralegus subspecies — Scholekster.

29 Aug. 1932, 1. Van 26 Aug.—4 Sept. 1933 alleen enkele tussen 2 en 4 September. 17 Juni 1941, enkele overvliegend en aan de kust; 2 in drooggevallen plas. 22 Juli 1941, resp. 2 en 13 aan de kust. Deze laatste gegevens hangen wel samen met de nieuwe omstandigheden en het broeden van de soort op de polderdijk en de drooggevallen gronden (zie 1e en 2e Noordoostpolderbewoners-bericht).

Charadrius hiaticula hiaticula L. — Bontbekpluvier.

29 Aug. 1932, 1 bij de Zuidpunt van uit zee komend. 25 Aug. 1937, eenmaal gehoord. 17 Juni 1941, aantal op drooggevallen gronden béoosten Ens.

Charadrius dubius curonicus Gm. — Kleine pluvier.

30 Mei 1941, vrij veel op droogvallende gronden aan de oostkust. 17 Juni 1941, 1 overvliegend bij Emmeloord en ca 50 langs de oostkust → NW.

Charadrius alexandrinus alexandrinus L. — Strandpluvier.

Charadrius apricarius subspecies — Goudpluvier.

30 Mei 1941, 16 bij Ens langs de oostkust Z→N.

Squatarola squatarola squatarola (L.) — Zilverpluvier.

16 Mei 1941, 1 over zuidelijk deel, Z→N.

Vanellus vanellus (L.) — Kievit.

Broedgegevens, zie p. 97. — 26 Aug.—4 Sept. 1933, alleen enkele tussen 2 en 4 September. 17 Juni 1941, behalve op het eiland zelf, ook op de

droogvallende gronden beoosten het eiland. 22 Juli 1941, 1 op het eiland zelf, 1 in de drooggevallen haven te Emmeloord en verder een aantal op de drooggevallen gronden beoosten het eiland.

Trek: 3 Aug. 1939, 12 bij Ens, hoog O→W. 4 Aug. 1939, 1 bij Zuidpunt, O→W. 5 Aug. 1939, 2 en 5 bij Ens, N→Z.

Arenaria interpres interpres (L.) — Steenloper.
27 Aug. 1933, 1 juv. op de westdam.

Philomachus pugnax (L.) — Kempphaan.

13 Mei 1941, 8 langsvliegend; in twee droogvallende plassen een koppeltje met andere steltlopers. 16 Mei 1941, ♀ bij Ens. 17 Juni 1941, 1 langsvliegend en een koppel in een droogvallende plas. 22 Juli 1941, enkele, ibidem.

Calidris alpina subspecies — Bonte strandloper.

Calidris maritima maritima (Brünn.) — Paarse strandloper.

Tringa hypoleucos L. — Oeverloper.

Met uitzondering van de in de maanden December en Juni en van een der in April vallende data, steeds waargenomen, soms talrijk. Eén Aprilwaarneming: 23 April 1941, 1.

Tringa glareola L. — Bosruiter.

17 Juni 1941, 1 overvliegend W → O, in zuidelijk deel. 22 Juli 1941, 1 op westdam en 2 in bijna drooggevallen plas.

Tringa ochropus L. — Witgatje.

13 Mei 1941, 1 in plas. 16 Mei 1941, enkele, ibidem.

Tringa totanus subspecies — Tureluur.

Met uitzondering van 10 Dec. 1940 vrijwel steeds aangetroffen, vaak in zeer gering aantal, zo 26 Aug.—2 Sept. 1933 slechts enkele; 29 Juli—5 Aug. 1939, slechts één:

Zomerwaarnemingen: 19 Mei 1934, 2; 27 Juni 1937, 2 en 6; 13 Mei 1941, 2, 1 en een koppeltje; 16 Mei 1941, 1 en enkele; 30 Mei 1941, een paar maal gehoord; 17 Juni 1941, 1 en enkele. Op 22 Juli 1941 opvallend talrijk: veel in een weiland; zeer veel in een bijna drooggevallen plas; aantal in drooggevallen havengedeelte te Emmeloord; op de westdam en ook veel op drooggevallen gronden ten Zuidoosten van het eiland.

Tringa erythropus (Pall.) — Zwarte ruiter.

31 Aug. 1933, 9 op de Oostdam. 13 Mei 1941, enkele in een plas. 17 Juni 1941, 4 bij Ens.

Tringa nebularia (Gunn.) — Groenpootruiter.

26 Aug.—2 Sept. 1933, slechts eenmaal waargenomen. 29 April 1941, tweemaal zeer waarschijnlijk gehoord. 13 Mei 1941, 2 bij Zuidpunt Z → N. 16 Mei 1941, gehoord. 3 Mei 1941, 1 op droogvallende grond beoosten het eiland.

Recurvirostra avosetta L. — Kluut.

13 Mei 1941, 2 in een plas. 17 Juni 1941, 1 in droogvallende plas.

Limosa limosa limosa (L.) — Grutto.

Broedgegevens, zie p. 98. — 17 Juni 1941, behalve op het eiland zelf, ook op de droogvallende gronden beoosten het eiland. 22 Juli 1941, idem.

Limosa species.

5 Aug. 1939, 2 hoog overvliegend bij Ens, Z → N.

Numenius arquata arquata (L.) — Wulp.

26 Aug.—2 Sept. 1933, slechts enkele. 29 Juli—5 Aug. 1939, tweemaal gehoord. 21 Febr. 1940, ♀ doodgevonden (koudeslachtoffer; coll. t e n K a t e). 29 April 1941, eenmaal gehoord. 17 Juni 1941, idem.

Numenius phaeopus phaeopus (L.) — Regenwulp.

26 Aug.—2 Sept. 1933, slechts één waargenomen.

Numenius species.

13 Mei 1941, 1, vliegend boven Zuidpunt. 16 Mei 1941, ca 40 bij Zuidpunt, ZW → NO.

Capella gallinago subspecies — Watersnip.

26 Aug.—2 Sept. 1933, eenmaal 3, verder enkele enkelingen. 29 Juli—5 Aug. 1939, eenmaal 1.

[*Lymnocyptes minimus* (Brünn.) — Bokje].

Chlidonias niger niger (L.) — Zwarte stern.

Met uitzondering van 10 Dec. 1940 vrijwel steeds aangetroffen, vooral na de broedtijd: 27 Juni 1937, reeds veel op de fuikestaken en later in zeer grote getale, zo 27 en 31 Aug. 1933 te Emmeloord resp. ca 800 en ca 500. Ook vóór de broedtijd soms talrijk, zo 29 April 1941 zeker ca 100 aldaar; ook 13 Mei 1941 nog talrijk.

Trek (?): 23 April 1941, 3 uit het Westen naar het eiland komend (met 4 visdiefjes); 16 Mei 1941, 3 (met 6 visdiefjes) Z → N.

Gelochelidon nilotica nilotica (Gm.) — Lachstern.

27 en 31 Aug. 1933, telkens 1 bij Emmeloord.

Sterna sandvicensis sandvicensis Lath. — Grote stern.

27 Aug. 1933, enkele. 31 Aug. 1933, ca 200. 19 Mei 1934, overal gehoord en gezien. 27 Juni 1937, gehoord en later 2 gezien. 16 Mei 1941, 5. 22 Juli 1941, 2 en elders geluid gehoord.

Sterna hirundo hirundo L. Visdiefje.

Broedgegevens (?), zie p. 98. — Met uitzondering van 10 Dec. 1940 vrijwel steeds aangetroffen, in wisselend aantal, vooral bij Emmeloord, meestal tezamen met zwarte sterns; geen speciale tellingen verricht.

Trek (?): 23 April 1941, 4 (met 3 zwarte sterns) uit het Westen naar het eiland komend; 16 Mei 1941, 6 (met 3 zwarte sterns) Z → N.

Sterna albifrons albifrons Pall. — Dwergstern.

Larus ridibundus ridibundus L. — Kapmeeuw.
Geregeld aangetroffen, in wisselend aantal.

Larus canus canus L. — Kleine zeemeeuw.
Geregeld aangetroffen, in wisselend aantal.

Larus argentatus argentatus Pont. — Zilvermeeuw.
25 Aug. 1937, enkele. 1 Sept. 1937, 1 juv. 29 Juli—5 Aug. 1939, steeds aanwezig bij Emmeloord (op 2 Aug. 50). 13 Mei 1941, genoteerd (geen tellingen). 16 Mei 1941, enkele. 17 Juni 1941, veel. 22 Juli 1941, 1 adult.

Larus marinus L. — Grote mantelmeeuw.
25 Aug. 1937, 2. 29 Juli—5 Aug. 1939, drie waarnémingen. 10 Dec. 1941, algemeen. 13 Mei 1941, genoteerd (geen tellingen). 16 Mei 1941, enkele.

Porzana species.

Rallus aquaticus aquaticus L. — Waterrâl.
27 Aug. 1933, gehoord aan de plassen in het zuidelijk deel.

[*Gallinula chloropus chloropus* (L.) — Waterhoen].

Fulica atra atra L. — Meerkoet.
Broedgegevens, zie p. 98. — Tellingen: 29 Aug. 1932, ca 30 in een plas bezuiden Ens. 25 Aug. 1937, ca 100 ibidem.

Kampen, November 1941.

Over de endozoïsche verspreiding van zaad door eenden (met 1 tekstfiguur)

(Uit het Plantkundig Laboratorium van de Noordoostpolder te Kampen)

DOOR

H. EIKELBOOM.

In de Wieringermeer hebben vogels waarschijnlijk een niet onbelangrijk aandeel gehad in de aanvoer van het zaad, waaruit de natuurlijke begroeiing zich heeft ontwikkeld.

Eenden hebben hierbij zeker een groote rol gespeeld. Dat een eend aan pooten en waarschijnlijk ook aan de veeren zaad kan meevoeren (epizoïsche verspreiding), is bekend. Welke waarde aan deze verspreidingswijze moet worden gehecht, is uiteraard zeer moeilijk vast te stellen. Hoe het staat met de endozoïsche verspreiding door de eend, is echter voor zoover wij uit de literatuur konden nagaan, nog veel meer een vraag, welke echter toegankelijk is voor experimenteel onderzoek.

Met het oog op de ontwikkeling van de natuurlijke vegetatie in de Noordoostpolder zagen wij deze vraag gaarne zoo exact mogelijk beantwoord.